

**TMMOB
İSTANBUL KENT SEMPOZYUMU
13-14-15 EYLÜL 2007**

KÜRESEL MODELİN YENİ YOKSULLAŞMA SÜRECİ VE TÜRKİYE'NİN İSTANBUL ÖZELİNDE BU SÜREÇTEKİ KONUMU

Yrd. Doç. Dr. Tahsin BAKIRTAŞ
Sakarya Üniversitesi
İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü

Prof. Dr. Erol KÖKTÜRK
Kocaeli Üniversitesi
Karamürsel MYO

BİLDİRİNİN İÇERİĞİ

0. GİRİŞ

1. YENİ SERMAYE BİRİKİM MODELİ'NİN YANSIMALARI: YOKSULLUĞUN KENT ODAKLI YOKSULLUĞA DÖNÜŞÜMÜ

- 1.01. Küresel Ekonominin Yeni Sermaye Birikim Modeli
- 1.02. Yoksulluk Kavramına Küresel Bir Bakış
- 1.03. Kent Odaklı Yeni Yoksulluk

2. TÜRKİYE'DE YOKSULLUĞUN YENİ YOKSULLUĞA DÖNÜŞÜM SÜRECİ

- 2.01. Türkiye'deki Yoksulluk, Eşitsizlik ve Yaşam Kalitesi Göstergeleri
- 2.02. Türkiye'de Yoksulluğun Kalıcılığı: Kent Odaklı Yoksulluk Süreci

3. İSTANBUL ÖZELİNDE YOKSULLUK OLGUSU

- 3.01. İstanbul'a Biçilen Yeni Kimlik
- 3.02. Temel Bir Olgusu: Aşırı Nüfus Artışı
- 3.03. İstanbul'da Rakamların Diliyle Göstergeler
- 3.04. Yaşam Kalitesi Göstergeleri
- 3.05. Bilinç Sorunu
- 3.06. İstanbul ve Yoksulluk
- 3.07. Mekan Kullanımındaki Yoksulluk ve Dışlanma
- 3.08. Yoksulluk ve Doğal Kaynaklar
- 3.09. Yoksulluk ve Barınma Hakkı
- 3.10. Yoksulluk ve Kentsel Dönüşüm

4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

1. YENİ SERMAYE BİRİKİM MODELİ'NİN YANSIMALARI: YOKSULLUĞUN KENT ODAKLI YOKSULLUĞA DÖNÜŞÜMÜ

- 1.01. Küresel Ekonominin Yeni Sermaye Birikim Modeli**
- 1.02. Yoksulluk Kavramına Küresel Bir Bakış**
- 1.03. Kent Odaklı Yeni Yoksulluk**

Küresel Ekonominin Yeni Sermaye Birikim Modeli

- ➔ Küresel ekonominin dayandığı politik yapı, **liberal ekonomi politikalarıdır**.
- ➔ Liberal ekonomilerde, **ticaretin ve finansın uluslararasılaşması** ve sermaye birikim sürecinin de uluslararası piyasa odaklı gelişen bir süreç olması kaçınılmazdır.
- ➔ Devlete, daha doğrusu **kamu politikalarına olan bakış** değişmiştir.
- ➔ “**Sosyal Refah Devleti**”ni ortadan kaldıran yeni politikalar devreye girmiştir.
- ➔ Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde “**gelir dağıtıcı – popülist**” iktisat politikaları, yerini “**uluslararası piyasa odaklı**” politikalara bırakmıştır.

- ➔ Bütün dünyada ticaret ve finans açısından tam bir **serbestleşme ve kuralsızlaşma süreci** hem yasal açıdan, hem de uygulamada gerçekleştirilmiştir.
- ➔ Artık yeni bir **sermaye birikim süreci** tüm dünyada yükselişe geçmiştir.
- ➔ Bu yeni sermaye birikim süreci, daha önceki sermaye birikim sürecinin tersine, **parasal sermayeye** dayanmaktadır.
- ➔ Hızlı ve sürekli el değiştiren parasal sermaye nerede daha **fazla getiri** elde ediyorsa oraya yönelmekte; bir gün içerisinde **birçok ülkenin şirketlerinin hisse senetlerini alıp-satmaktadır**.

- ➔ Yeni sermaye birikim modelinde gelişmiş ülkeler için artık sermayenin **yüksek faiz, borsa ve para spekülasyonundan** elde ettiği kar, **üretimden** elde edilen kardan daha fazladır.
- ➔ Bundan dolayı, bu yeni modelde uluslararası düzeyde **faizlerin düşmesi değil, tam tersine yükselmesi** hedeflenmiştir.
- ➔ Yüksek faizler nedeniyle **sanayiye büyük ölçekli yatırım yapmak anlamsızlaşmıştır.**
- ➔ Böylece geçmişte sanayileşmiş ülkelerde dev üretim birimlerinde yapılan sanayi üretiminin yerine, üretim aşamaları parçalanarak, her aşama çevre ülkelerde **taşeronlara** verilmiştir.
- ➔ Bu sanayi modeli ile sürekli yüksek büyümeyi gerçekleştiren ülkelerin kaçınılmaz biçimde verdikleri **cari açıklar**, o ülkelerin ekonomilerinin kırılganlıklarını oluşturmaktadır.

Cari açığın finansmanını sağlamak için yüksek faiz–değerli ulusal para politikaları vazgeçilmez politikalar olmaktadır. Bu politikadan çok az da olsa vazgeçme eğilimi ortaya çıktığında ise, piyasalarda ani dalgalanmalar oluşmakta, dolayısıyla piyasalar aracılığıyla hem toplumun fertleri, hem de devlet bir biçimde bu yeni sermaye birikim modeli odağında terbiye edilmektedir.

Küresel politik sürecin ortaya koyduğu yeni sermaye birikim sürecinin sürdürülmesinde ve ortaya çıkabilecek belirli olumsuzlukların giderilmesinde,

- ➔ Finansal piyasalarda oluşabilecek ani dalgalanmaların büyük dalgalar durumuna gelmesini önleyebilecek mali ve ekonomik politikaların oluşturulması,**
- ➔ Kamu kesiminin uygulayacağı ve özel kesimin sermaye yapısını egemen kılacak politika önermeleri,**
- ➔ Uygulanan sermaye birikim modeli sonucunda piyasanın dışladığı insanların modeli zaafa uğratacak yapıdan uzak tutulmasını sağlayacak politikalar oluşturulması,**

devletin yeni işlevleri arasındadır.

Yoksulluk Kavramına Küresel Bir Bakış

Küresel ekonomi politiğın ortaya koyduğu yeni sermaye birikim modelinin, daha önceki dönemlerde de var olan, ancak bu modelin üstesinden gelemediği, hatta derinleştirdiği “**yoksulluk, açlık, eşitsizlik gibi sorunları nasıl çözeceği?**” sorusu son dönemlerde akademik dünyanın olduğu kadar, uluslararası kurumların da başlıca uğraş alanı durumuna gelmiştir.

Çünkü, bugün açlık, yoksulluk ve eşitsizlik de **küresel boyut** kazanmıştır ve yeni sermaye birikim modelinin işleyişini tehdit etmektedir.

Bu nedenle, birçok kurum, “**kronik (mutlak) yoksulluğun nasıl azaltılacağı, yoksulluğu yenmek için nasıl politikalar geliştirilebileceği ve görel yoksulluğun (eşitsizliğin) nasıl giderileceği?**” soruları üzerinde yoğun bir tartişma yapmaktadır.

Dünya Bankası'nın nitelemesiyle, “*Yoksulluk, açlıktır; korunma eksikliğidir; hasta olup, doktora gidememedir; okula gidememek ve okumanın nasıl olduğunu bilememektir; bir işe sahip olamamaktır; gelecek için korkmak ve günlük yaşamaktır; içtiği su hijenik olmadığı için hastalanan bir çocuğun yitirilmesidir; özgürlük ve temsil edilememe eksikliğidir ve güçsüzlüğüdür.*”

- ➔ Yoksulluğun ölçülmesinde kullanılan temel ölçütler ise, ülke düzeyinde, **gelir** ve **tüketim düzeylerine** dayalı olarak belirlenmektedir.
- ➔ Gıda yoksulluğu olarak da tanımlanan açlık sınırı, yoksulluk ölçümü için bir göstergedir.
- ➔ Diğer bir gösterge gıda (açlık) ve gıda dışı harcama göstergesidir.
- ➔ Bu ikisinin dışında diğer bir gösterge ise, küresel düzeyde yoksulluğun ölçütünü ortaya koyan göstergedir. Daha çok Dünya Bankası tarafından kullanılan bu ölçüte göre, günlük harcama **1 \$**'ın altında ise (ya da satın alma gücü paritesine göre 1.08 \$) **açlık sınırı** söz konusudur. Günlük harcama **2 \$**'ın altında (satın alma gücü paritesine göre 2.15 \$) ise **yoksulluk sınırı** söz konusudur.

- ➔ **Ekonomik büyüme**, yoksulluğun yenilmesinde ve azaltılmasında önemli bir göstergedir, ancak **yeterli değildir**.
- ➔ Ekonomik büyüme bazen **yoksulluğu derinleştirebilir**, hatta **kalıcı** duruma getirebilir.
- ➔ Çünkü ekonomik büyümenin “**kime, ne kadar ve nasıl**” yansıdığı önemlidir.
- ➔ Ekonomik büyüme yalnızca ticaret yapan, para-sermaye ile gelirini artıran bir kümeye yansıyor, geniş halk kitlelerini dışarıda bırakıyorsa, toplumda eşitsizlik artmakta ve dolayısıyla görece yoksulluk genişlemektedir.

- ➔ Çevre ülkelerde, küresel piyasalarla bütünleşmek, sürecin başlarında büyümenin gerekli ve vazgeçilmez koşulu olarak görülmekteydi.
- ➔ 1990'lı yılların ilk yarısında yoksullukla ilgili yapılan tüm çalışmalarda, **“yoksulluğu azaltmanın yolunun küresel piyasalarla bütünleşerek büyümekten geçtiği,”** savı ileri sürüldü.
- ➔ Bu bağlamda, yoksul çevre ülkeler dünya ticaretine katılımı artırmak için koruma tarifelerini büyük oranlarda indirdiler.
- ➔ Ancak daha sonraki süreçte ekonomik büyüme için küresel piyasalarla bütünleşmenin tek başına yeterli olmadığı bu kurumlarca fark edilmeye; ekonomik büyüme olmasına karşın, özellikle az gelişmiş ülkelerde **mutlak yoksulluğun arttığı ve kronik yoksulluğa dönüştüğü** görülmeye başlanmıştır.

- ➔ Küresel sermaye birikim modelinin tehlikeye girmemesi için, özellikle dünyada aşırı yoksulluğun ortadan kaldırılması gerekliydi.
- ➔ Çünkü aç insanlar, dünya üzerinde tek boyutlu uygulanan ve alternatifsiz olan büyüme modelinde **görüntü (imaj) bozukluğuna** neden olmakta; hatta yoksul bölgelerde yaşayan insanlar sisteme **terör yoluyla** zarar vermekteydiler.
- ➔ Bu nedenle 1980’li yıllardan bu yana, hatta 1990’lı yılların sonlarına kadar savunulan “*devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiği,*” düşüncesi terk edilmiştir.
- ➔ Çevre ülkelerin hükümetlerince ve uluslararası kurumlar aracılığıyla yoksullukla mücadele ve aşırı yoksulluğun ortadan kaldırılması çalışmalarını çerçevesinde güvenlik ağları oluşturmalarına, aç insanlara doğrudan gelir desteği sağlanmasına, yoksul insanların ve çocuklarının eğitim çalışmalarına hız verilmiştir.
- ➔ Çünkü aşırı yoksullukta yaşayan insanlar ekonomik büyümenin ve gelişmenin “**en az yararı**”na sahiptirler.

- ➔ **The Millennium Development Goals Report 2007'ye göre, aşırı yoksullukta yaşayan insanların oranının hedeflere uygun biçimde düşmeye başladığı; dünya düzeyinde, gelişmekte olan ülkelerde 1990 yılında günde 1 \$'ın altında harcama yapan 1.250 milyon kişi varken, bu sayının 2004 yılında 980 milyon kişiye düştüğü söylenmektedir.**
- ➔ **Aşırı yoksullukta yaşayan insanların sayısı sürecin başında yaklaşık % 33 iken, bu oran 2004 yılında % 19.2'ye gerilemiştir.**
- ➔ **Bu gerileme sürecinin sürmesi durumunda belki de Millennium hedefinin tutturulacağı umulmaktadır.**
- ➔ **Ancak aşırı yoksulluğun azaltılmasında gösterilen iyileşmenin eşitsizlik sorununu çözmediği görülmektedir.**

“Dünyada yetişkinlerin % 10’u küresel hanehalkı zenginliğinin % 85’ine sahip olurken, alt gelir gruplarının yarısı güç bela ancak % 1’ine sahiptirler. Dünyadaki en zengin yetişkinlerin % 2’si küresel zenginliğin yarıdan fazlasına sahiptirler,” saptaması yapılmaktadır. Diğer bir saptama da dünyanın bölgesel eşitsizliğini açıkça ortaya koymaktadır: ***“Küresel zenginliğin neredeyse % 90’ı Kuzey Amerika, Avrupa ile yüksek gelirli Asya-Pasifik ülkelerindedir. Amerika, dünya yetişkin nüfusunun % 6’sına sahipken, küresel zenginliğin % 34’üne sahiptir.***

Küresel yeni sermaye birikim modelinin zengin ve görece yaşanılabilir Avrupa'sında bile yoksulluk ve eşitsizlik çok önemli bir sorun olmaya başlamıştır. Nitekim 1990'ların başından itibaren yoksulluk ve sosyal dışlanma konularında faaliyetler yürüten **EAPN (European Anti-Poverty Network) kurulmuş; yoksulluğu ve sosyal dışlanmayı ortadan kaldırmak için **Lizbon Stratejisi** geliştirmiştir. Bu strateji, Sosyal Avrupa'nın oluşumu için mücadele etmekte; bu bağlamda **ortak dayanışma değerleri, katılım ve eşitlik, sosyal dışlanmanın ve yoksulluğun** yok edilmesiyle bir bütün olarak uğraş vermektedir.**

Dünyada aşırı açlığın yok edilmesi, yoksulluğun azaltılması gibi temel konular, yalnızca gelir odaklı olan öncekiler gibi ele alınmamakta, daha çok gelirin yanında toplumsal yapının da güçlendirilmesi ve dolayısıyla **yaşam kalitesinin artırılması** ekseninde ele alınmaktadır.

Bu odakta, “yaşam kalitesi”, kavram olarak, “**yaşamın sosyal, ekonomik ve çevresel bakımdan kalitesi**,” olarak tanımlanmaktadır.

Bu çerçevede, **yaşam kalitesi**, yaşamımızın **eğitim, istihdam, enerji, çevre, sağlık, insan hakları, gelir, altyapı, ulusal güvenlik, kamu güvenliği, yeniden yaratma ve barınma** gibi tüm boyutlarını içeren bir kavramdır.

Kent Odaklı Yeni Yoksulluk

Yeni yoksulluk, genel yoksulluk kavramından ayrılmaktadır.

Yeni yoksulluk, küresel ekonomik alanda oluşan dönüşümler sonucunda, önceden kendini yoksul hissetmeyen kitlelerin yoksul duruma düşmesi, bu yoksulluğun görece kalıcı olması ve bu özellikteki kitlenin giderek toplumsal ve mekansal süreçlerden dışlanmasıdır.

Bu küresel kentler sanayileşmeden kaçınarak, daha çok hizmet ve finans odaklı kentler durumuna dönüştükleri için kendi ülkelerinin iç bölgelerine hizmet etmekten öte ülke dışı bölgelere ve onların kurum ve bireylerine hizmet etme görevi üstlenmişlerdir.

Bu nedenle bu kentler de, gelişmiş kapitalist kentlerde olduğu gibi, yüksek binalar ile lüks otellerin yaygın olduğu kentlere dönüşmüşlerdir.

Küresel kapitalizmin yeni sermaye birikim modelinin oluşturduğu küresel kentlerde yeni bir yoksulluk süreci yaşanmaya başlanmıştır.

Yeni yoksullukla ilgili yazında şu kavramlara rastlanmaktadır; **toplumsal dışlanma** (*social exclusion*), **sınıf-altı** (*underclass*) ve **kenardalık** (*marginality*).

Bu kavramlar, farklı kuram ve politika içerse de, özünde farklı coğrafyaları temsil etmektedirler.

Bu üç kavramın ortaya koyduğu ortak yapı, küresel yeni sermaye birikim sürecinin çevre ülkelerde bir toplumsal-niteliksel yapı değişikliğini ortaya çıkardığı gerçeğidir.

Bu gerçekten hareketle çevre ülkelerde küresel kent niteliğine bürünmüş yeni mekansal alanlarda toplumsal dışlanmışlık, sınıf-altı ve kenardalık gibi kavram ışığında, geniş kitleler aslında bir yeni yoksulluğu yaşarken, diğer yanda küçük bir azınlık çok yüksek gelirler elde etmekte ve bu gelirlere koşut biçimde yüksek lüks tüketim yapmaktadır.

Küresel yeni sermaye birikim süreci, öncekinin tersine, niteliksiz işgücünün gelir düzeyini ve yaşam kalitesini azaltırken, nitelikli iş gücünün ve para-sermayenin gelir düzeyini ve yaşam kalitesini yükseltmektedir.

Daha önceki süreçte uygulanan sosyal politikalar toplumsal dışlanmayı bir biçimde elimine ederken, “1980’lerden beri ekonominin, istihdam koşullarının, küreselleşmenin getirdiği yeni katmanlaşmanın, kültürel dinamiklerin ve de sözünü ettiğimiz olguların gözlendiği kentin mekansal dokusunun yapısı değişmektedir. Artık toplumsal bütünleşmede sonradan ortaya çıkan sorunları gidermeye yönelik olarak kurgulanmış bir sosyal politika, yeni ortaya çıkan yapısal sorunları gidermede yetersiz kalmaktadır.”

Bu yetersiz kalma sürecinde temel belirleyici olan etmenler ise, hem sosyal politikaya bakıştaki değişim, hem de kırsal alandan kentsel alanlara yoğun biçimde süren göçlerdir. Çevre ülkelerin küresel kentlerinin merkezindeki kapitalist üretim ilişkilerini içselleştirmiş birey ve topluluklar için kamu kesiminin uygulayacağı sosyal politika, o kentin daha güzel görünmesinin dışında bir etkiye sahip değilken; kentin dış çeperinde kırsal alandan göç edip yerleşen insanlar için sosyal politika, aş, barınma, gibi temel yaşam koşullarının sürdürülebilmesi olarak algılanmaktadır.

2. TÜRKİYE'DE YOKSULLUĞUN YENİ YOKSULLUĞA DÖNÜŞÜM SÜRECİ

2.01. Türkiye'deki Yoksulluk, Eşitsizlik ve Yaşam Kalitesi Göstergeleri

2.02. Türkiye'de Yoksulluğun Kalıcılığı: Kent Odaklı Yoksulluk Süreci

Türkiye'deki Yoksulluk, Eşitsizlik ve Yaşam Kalitesi Göstergeleri

Türkiye'de 623 bin kişinin açlık sınırının altında yaşadığı, yani çok sınırlı zorunlu gıda aldığı ve 14 milyon 681 kişinin de gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşadığı görülmektedir.

Yaklaşık 10 bin kişinin ise yılda 470 YTL (yaklaşık 365 \$)'nin altında harcama yapabildikleri görülmektedir.

TÜİK'in verilerinde, 4 kişilik bir aile için açlık sınırı aylık 190 YTL ve yoksulluk sınırı 487 YTL olarak verilmektedir.

“Bu rakamların gerçek açlık ve yoksulluk sınırlarını ne derece yansıttığı?” da bir başka tartışmanın konusudur.

Oransal olarak hem açlık, hem de yoksulluk rakamlarının önceki yıllara göre düştüğü gözlenmektedir.

Nitekim Türkiye’de yaşanan derin bir bunalımın etkilerinin sürdüğü 2002 yılında % 1.35 olan Türkiye genelindeki açlık oranının, 2003 ve 2004 yılında % 1.29’a ve 2005 yılında da % 0.87 düzeyine gerilediği görülmektedir.

Kentsel alanlarda ise 2002 yılında % 0.92 olan oran, 2003 yılında % 0.74 düzeyine, 2004 yılında % 0.62 düzeyine gerilerken, 2005 yılında % 0.64 düzeyine çıkmıştır.

Kırsal alanlardaki açlık oranının ise 2002 yılında % 2.01 iken, bu oran 2003 yılında % 2.15’e, 2004 yılında % 2.36 düzeyine çıktığı; ancak 2005 yılında % 1.24 düzeyine gerilediği görülmektedir.

İlginç olan nokta ise, 2005 yılında kırsal açlık oranındaki bu azalmanın gerekçesinin çok açık olmamasıdır.

Kırsal alandaki açlık oranlarında 2005 yılında ortaya çıkan bu iyileşmede, kanımızca, sosyal yardımlaşma fonlarının aşırı ölçüde kullanılması, KÖY-DES Projeleri ile Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)'nin seçmiş olduğu Kayseri, Bursa, Erzurum ve Kahramanmaraş gibi illerde kırsal alandaki açlığın yenilmesinde uyguladığı “*doğrudan gelir destekli projeleri*” ile “*mikro kredi*” uygulamalarının ve Avrupa Birliği'nin Güney Doğu illerine yönelik olarak uyguladığı “*kalkınma ve doğrudan gelir destekli projeleri*”nin çok önemli katkılarının olduğu görülmektedir.

“Kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanlarda yoksulluk oranı % 32.95 iken, kentsel alanlarda yaşayanların yoksulluk oranı % 12.83’tür,” veri, kırsal yoksulluğun hala çok önemli oranda sürdüğünü göstermektedir.

Eğitim durumu yükseldikçe, yoksul olma riski azalmaktadır. Nitekim, okur-yazar olmayanlarda yoksulluk oranı % 37.81 olurken, ilköğretim mezunlarında % 22.42, lise ve dengi meslek okulları mezunlarında % 6.79, yükseköğretim, fakülte ve üstü mezuniyete sahip kişilerde % 0.79’dur.

Gelir dağılımı eşitsizliği ölçülerinden Gini katsayısı, Türkiye geneli için 0.38, kentsel yerleşim yerleri için 0.37 ve kırsal yerleşim yerleri için ise 0.38 olarak hesaplanmıştır. Gini katsayısı, 2004 yılında Türkiye genelinde 0.40, kentsel alanlarda 0.39, kırsal alanlarda 0.37 olarak gerçekleşmiştir.

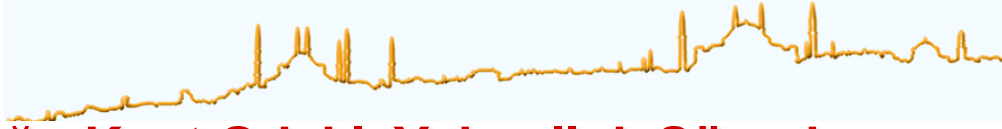
TÜİK'in yoksulluk ve gelir dağılımı verilerinde son yıllarda bir iyileşmenin olduğu görülmektedir.

Ancak bu iyileşmenin Türkiye'de piyasa odaklı ilişkiler sonucu ekonominin büyümesinin yoksul ve aç kesimlere yansımaları değil; daha çok kamu odaklı ve gönüllü kuruluşlarca da desteklenen doğrudan gelir destekli politikaların sonucu olduğu açıkça görülmektedir.

- ➔ **Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu'ndan 2003 yılında 500 kg kömür yardımı yapılan aile sayısı 1 milyon 96 bin kişi iken, bu sayı 2005 yılında 1 milyon 844 bine çıkmış ve 2006 yılında da 1 milyon 744 bin olmuştur.**
- ➔ **Aynı fondan yalnızca dini bayramlar öncesi yapılan nakit para yardımı ise 2003 yılında 35 milyon YTL iken, bu rakam 2006 yılında 100 milyon YTL'ye çıkmıştır.**
- ➔ **Nüfusun en muhtaç kesimine dahil olan ailelerin çocuklarına yönelik Şartlı Nakit Transferi Sağlık Yardımlarından yararlanan çocuk sayısı 2003 yılında 28.027 çocukken, bu sayı 2006 yılında 913.700 çocuğa yükselmiştir.**
- ➔ **Dar gelirli ailelerin çocuklarına yönelik eğitim araçları yardımları ise, aynı dönemde 9.5 milyon YTL'den 50 milyon YTL'ye çıkmıştır.**
- ➔ **Taşımalı eğitime ayrılan kaynak ise, 2003 yılında 65 milyon 183 bin YTL iken, bu rakam 2006 yılında 124 milyon 650 bin YTL olmuştur.**

Rakamlara bakıldığında Türkiye ekonomisi 2003 yılından bu yana sürekli büyümesine karşın, kamunun aşırı yoksulluğu ya da açlığı gidermeye yönelik harcamalarındaki ve kapsadığı insan sayısındaki artışlar, Türkiye'deki uluslararası piyasa odaklı büyümenin, yoksulluğu azaltacak ya da yok edecek etkiden uzak olduğu ve yoksullaştırdığı insan sayısında artışlar olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

Türkiye'de Yoksulluğun Kalıcılığı: Kent Odaklı Yoksulluk Süreci

- ➔ Yoksullaşan mekanlar ise, daha çok kentsel alan olarak nitelendirilen yerlerdir.
- ➔ Nitekim SYDGM'nin sosyal riskleri azaltmaya yönelik yapmış olduğu harcamaların yaklaşık % 75'i kentsel alanlara yapılmaktadır.
- ➔ Bu tablo içinde, Türkiye kentlerinin konumu, daha ağırlıklı olarak Doğu Avrupa ve Latin Amerika deneyimlerini andırmaktadır.
- ➔ Doğu Avrupa kentlerinin deneyimiyle ortak yönü, 1980'ler sonrasında ulusal kalkınmacılığın terk edilip, görece daha liberal bir politik uygulamaya doğru geçilmesinden; Latin Amerika deneyimiyle ortak yönü, kırsal parçalanma ile ortaya çıkan göç sonrasında yaşanan çarpık kentleşmeyle ilgisinden dolayıdır.
- ➔ Ancak, daha zayıf bağlantıları olmakla birlikte, Batı Avrupa, Amerika ve Afrika deneyimleriyle de benzerlikler kurulabilir.

- ➔ Türkiye’de kent odaklı yeni yoksulluğun genişlemesindeki temel etmen, kırsal kesime yönelik uygulanan piyasa odaklı politikalara koşut biçimde kırsal kesimden kentsel alanlara doğru yönelen nüfus hareketleridir.
- ➔ Nitekim 1989 yılında istihdam edilebilecek nüfusun yaklaşık % 57’si kırsal alanlarda yaşarken, 2006 yılında bu oran yaklaşık olarak % 27 düzeyine inmiştir.
- ➔ Kentsel alana gelen nüfusun niteliğine bakıldığında ise, niteliksiz bir işgücünün olduğu görülmektedir. Kentsel alana göç eden nüfusun % 81’i lise altı eğitim düzeyindedir.
- ➔ Göç eden ve niteliksiz işgücü durumundaki insanların bu eğitim yapılarıyla kentte iş bulmalarını ve yüksek gelir düzeyine sahip olmalarını beklemek gerçekçi değildir.

Türkiye’de yaşanan 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleri sonrasında uygulanan istikrar politikalarının toplumsal dışlanmayı artıracığı varsayımı çerçevesinde, Dünya Bankası, UNDP ve Avrupa Birliği’nin sosyal fonlarınca da desteklenen ve aynı zamanda gönüllü kuruluşların da açık destek verdiği doğrudan gelir destekli politikalar SYDF (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu) aracılığıyla yaygın olarak uygulanarak, Türkiye’de 2001 sonrası süreçte uygulanan “*dış piyasa odaklı büyüme stratejisi*”nin yarattığı yeni yoksullar sisteme entegre edilmeye-tutundurulmaya çalışılmıştır. Bu politikalar ile aşırı yoksulluk bir anlamda elimine edilirken, göreceli yoksulluk, hem gelir hem de tüketim ve yaşam kalitesi açısından artmıştır.

Türkiye’de kentsel mekanların oluşturulmasında ve geliştirilmesinde kamusal kararlarla yaratılan rantlar geniş halk kitlelerine yönelik değil, kişisel çıkarlara yönelik olarak kullanılmıştır ve kullanılmaktadır.

Türkiye’deki kentleşme, gecekondulaşma-informelleşme-mafyalaşma üçgeninde açıklanmaktadır.

1980 öncesinin masum barınma gereksinmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış olan gecekodu, devletin toplumsal kesimler arasındaki hakem rolünden çekilmesiyle birlikte, kente önce gelenlerin, informel ilişki ağları yardımıyla, saldırgan bir servet edinme ve sınıf atlama aracı olmuştur.

Kente sonradan gelenler ise, el konabilecek kamu arazisi kalmadığı için kiracı konumunda kalmışlar ve yoksulluk sarmalını aşacak kaynaklara erişememişlerdir.

Kent odaklı yeni yoksulluğun yaşandığı bu mekanlarda, yoksulluğun kalıcı olduğunu gösteren izdüşümler vardır: *Karlı bir günde okulların tatil edilmesi kentin merkezindeki çocukları ve annelerini mutlu ederken, kentin çeperinde yaşayan çocukları ve annelerini mutlu etmemektedir. Çünkü bu alanlarda yaşayan çocuklar için okul mekanı, aynı zamanda ısınmanın, sıcak bir ortam bulmanın mekanıdır. Gündelik işlerde temizlikçilik yapan annenin ise iş kaybıdır, işini kaybetme riskidir. Çöplükten ekmek toplayan çocuklara sorulan, “Bu ekmekleri kuşlara yem yapmak için mi topluyorsunuz?” sorusuna verilen, “Hayır. Evde yemek için topluyoruz,” yanıtı yoksulluğun ne derece kalıcı olduğunu göstergesidir.*

3. İSTANBUL ÖZELİNDE YOKSULLUK OLGUSU

- 3.01. İstanbul'a Biçilen Yeni Kimlik**
- 3.02. Temel Bir Olgu: Aşırı Nüfus Artışı**
- 3.03. İstanbul'da Rakamların Diliyle Göstergeler**
- 3.04. Yaşam Kalitesi Göstergeleri**
- 3.05. Bilinç Sorunu**
- 3.06. İstanbul ve Yoksulluk**
- 3.07. Mekan Kullanımındaki Yoksulluk ve Dışlanma**
- 3.08. Yoksulluk ve Doğal Kaynaklar**
- 3.09. Yoksulluk ve Barınma Hakkı**
- 3.10. Yoksulluk ve Kentsel Dönüşüm**

4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

- Yeni sermaye birikim sürecinin yaslandığı ekonomik yapı, çevre ülkelerde var olan geleneksel toplumsal ve ekonomik yapının, mevcut yapısıyla uluslararasılaşarak kapitalist sürece eklenmesini zorunlu kılmıştır.
- Çevre ülkelerde uluslararası düzeneklerle eklenişen toplumsal ve ekonomik yapının görüntüleri, yeni sermaye birikim sürecinin küresel kentlerinde; hem mekansal, hem de insan görünümüyle çok yaygın biçimde görülmektedir.
- Bu eklenilen yapının kırılarak, kapitalist üretim ilişkilerinin tekdüze biçimde topluma ve ekonomiye egemen olma çabalarının yanında, uluslararası piyasalaşan ekonomik yapının dışladığı, sınıf-altılaştırdığı ya da ötekileştirdiği, kenardanlaştırdığı insanları bir biçimde yeniden sisteme entegre etmenin çabaları aynı düzlemde, tüm dünyada yoğun olarak tartışılmaktadır.
- Yapılan tartışmalar, bir yanıyla bu ülkelerde liberal politikaların sürmesinde yarar gören, daha açık ve daha entegre ticaret ve finans politikalarını öngörme; diğer yanıyla kamunun uygulayacağı politikalarla, sistemin dışına itilmiş, aşırı yoksul konuma gelmiş bireyleri bir biçimde doğrudan ekonomik ve sosyal yardımlarla ayakta tutma, sistemin zaaflarını örtme biçiminde ortaya çıkmaktadır.
- Bu nedenle dünya bir yandan, hem finans hareketlerinin hem de ticaret hareketlerinin daha nasıl küreselleşebileceğine kafa yorarken, diğer yandan da “*küresel finans ve ticaret politikalarının yoksullaştırdığı, yoksulluğunu kalıcı duruma getirdiği insanları, bölgeleri hatta ülkeleri nasıl ve ne biçimde yeniden liberal sistemin çarklarına katarız?*” sorusuna yoğunlaşmaktadır.

1980 sonrası süreçte gelişen ikinci küresel dalganın var olan durumuyla büyüemeyeceği açık biçimde ortaya çıkmıştır. Yaklaşık 30 yıla yakın bir süreçte uygulanan ekonomi politikaları dünyada eşitsiz bir gelişme sürecini ortaya çıkarmıştır. Yoksulluk ve açlık geleneksel tanımlardan öte artık kalıcılaşmış; kapitalizmin egemen olduğu ülkelerde, bölgelerde, kentlerde büyük gelir ve tüketim farklılıklarına ve yaşam kalitesi farklılıklarına yol açmıştır. Artık dünyanın küçük bir azınlığı çok büyük gelirler elde edip çok lüks harcamalar yapabilmekte iken, çok büyük bölümü gündelik yaşamını sürdürmede zorlanmakta, hatta aç ve çıplak yaşamaktadır. Bu çelişki kapitalist dünyayı rahatsız etmekte, hatta 2000'li yıllarda bazı kesimlerce yükselen uluslararası terörün asıl kaynağı olarak görülmektedir. Terör analizi, yapanlara ait olmak üzere, varsıllık-yoksulluk çelişkesinin şimdiki görece toplumsal istikrarın önündeki en büyük engel olduğu bir gerçektir. Bu çelişki, Porto Alegre'de başlayan alternatif toplumsal muhalefetin, Sosyal Forum sürecinin kaynağını oluşturmaktadır.

Sorunun boyutlanmasından dolayı, Birleşmiş Milletlerin, Dünya Bankası'nın ve IMF'nin, hatta AB'nin uğraş verdiği konuların ön sıralarında, açlığın ve yoksulluğun nasıl ortadan kaldırılabileceği konusu gelmektedir.

1990 sonrası süreçte geliştirilen ve yüzyılın başlarında duyurulan Millennium Hedefleri, yoksul kesimin açlığının ve yoksulluğunun ortadan kaldırılmasını ve bu kitlenin yaşama kalitesinin artırılarak en azından sisteme tehdit olma özelliklerinin elimine edilmesini amaçlamaktadır.

Yoğun çabalar gösterilmesi ve gönüllü STK'ların uğraşları sonucu, aşırı yoksulluğun ya da açlığın azaltılmasında bir başarı elde edilmiştir.

Ancak görece yoksulluk artışı ve gelirin dağılımındaki adaletsizlik artarak sürmektedir.

Yoksulluğu ve açlığı ortadan kaldırmaya yönelik çabalar, var olan sistem içerisinde sürdükçe gelir ve tüketim eşitsizliğinin ortadan kalkması düşünülemez.

Küresel sermaye birikimi ve harcama politikalarında, yoksul yanlısı yaklaşımlarla oluşturulmuş büyüme stratejisine gereksinim vardır. Kamunun bugün uyguladığı doğrudan gelir destekli politikaları yerine, para ekonomisinden sosyal destekli üretim ekonomisine yönelim kanımızca kaçınılmaz olacaktır.

Bunun ilk göstergeleri Latin Amerika ülkeleri'ndeki, Hindistan'daki ve Çin'deki uygulamalarda ve AB ülkelerinin halklarında açıkça görülmektedir.

Bu uluslararası iklimde gelişmiş kapitalist dünyanın baş tacı ettiği “küresel kentler” kavramı, bir ayrışmanın ya da dışlamanın, ötekileşmenin sınıf-altılaştırmanın ve kenardanlaştırmanın tanımı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bugün dünyada görülen ve kapitalist dünyayı rahatsız eden, küresel kentlerdeki aşırı açlık ve hatta çıplaklıktır.

Bu kentlerin büyük binalarında uluslararası ticaret ve finansı kontrol eden, yöneten ve bunlara aracılık eden kişilerin yaşadıkları konut bölgeleri ve tüketim yaptıkları yerlerle, gündelik yaşamını sağlamakta zorlanan, aç olan, hatta çıplak olan insanların yaşam alanları çok uzak değildir. Hatta bir biçimde bu insanlar birbirleriyle ilişkide olmaktadır.

Evlerinde temizlikçi kadın olarak, okullarında çocuklarının velileri olarak, ya da okulda çocuklarına hizmet veren kişiler olarak, ya da kente gelip giderken lüks otomobillerinin içinde yoğun trafikte tıklım tıklım dolu otobüslere yüzlerini döndüklerinde göz göze gelerek... Futbol tribünlerinde localarından kafalarını çevirdiklerinde yüz yüze gelerek, ama aynı zamanda ortak sevince ve hüznü ortak olarak... Birbirlerinin umutlarına sarılarak... Yoğun kullandıkları hava limanlarından kentin merkezindeki iş yerlerine giderken ya da rezidanslarından çıktıklarında karşılaştıkları yüzlerde görebilmektedirler aşırı açlığın ve yoksulluğun vahşi yüzünü.

Bu nedenle zenginliğin karşıt yüzünün aşırı yoksulluk olduğu kentlerde ötekileşmenin, sınıf-altılaştırmanın ve kenardanlaştırmanın tedirginliği gün geçtikçe artmaktadır.

Çünkü, çevre ülkelerde kapitalist sürece uyum politikalarına koşut olarak gelişen niteliksiz ve eğitimsiz göç dalgası hızlanarak sürmektedir. Bu göç dalgası küresel kentlerin daha da ayrıştırıcı niteliğini ortaya çıkarmaktadır.

Bir yanda, kentin bir mekanında kapitalist yaşamın lüks tüketim kalıpları öyküleri yazılırken, çok uzakta olmayan hatta yanı başındaki mekanlarda farklı yoksulluk öyküleri yazılmaktadır.

Bu durum yoksulluğun artık geleneksel yoksulluk olmayıp, yeni yoksul olarak nitelendirdiğimiz kalıcı yoksulluğu yaşayan bireylerin aynı zamanda giderek toplumsal ve mekansal süreçlerden dışlanmasıdır.

Kırsal kesimden gelip kente bir biçimde yamayan, kentin içinde yabancılaşan birey, geleneksel yapı ilişkilerini kullanarak, kentte kalıcı olmanın yollarını aramaktadır. Çevre ülkelerin patronaj ilişkilerine giremeyen bireylerin yoksulluğu kalıcı duruma gelmekte, dolayısıyla kentsel yaşam kalitesi ayrışmasını ortaya çıkarmaktadır.

Kentsel yaşam kalitesi farklılığını giderecek olgu ise, kamu kesiminin hizmet anlayışını önemli kılmaktadır. *Kamu kesimi, yeni yoksul kesimi kente entegre edecek, onların dışlanmasını önleyebilecek gelir ve hizmet politikaları ürettiği oranda yaşam kalitesi farklılığı da azalmış olacaktır.*

Türkiye'nin yoksulluk ve gelir dağılımı verilerinde son yıllarda bir iyileşmenin olduğu görülmektedir. Ancak bu iyileşmenin Türkiye'de piyasa odaklı ilişkiler sonucu ekonominin büyümesinin yoksul ve aç kesimlere yansımaları sonucu değil, daha çok kamu odaklı ve gönüllü kuruluşlarca da desteklenen doğrudan gelir destekli politikaların sonucu olduğu açıkça görülmektedir.

Türkiye ekonomisi 2003 yılından bu yana sürekli büyümesine karşın, kamunun aşırı yoksulluğu ya da açlığı gidermeye yönelik harcamalarındaki ve kapsadığı insan sayısındaki artışlar, Türkiye'deki uluslararası piyasa odaklı büyümenin, yoksulluğu azaltacak ya da yok edecek etkiden uzak olduğu ve yoksullaştırdığı insan sayısında artışlar olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

Yoksullaşan mekanlar ise, daha çok kentsel alan olarak nitelendirilen yerlerdir.

Türkiye'deki kent odaklı yeni yoksulluğun genişlemesindeki temel etmen, kırsal kesime yönelik uygulanan piyasa odaklı politikalara koşut biçimde kırsal kesimden kentsel alanlara doğru yönelen nüfus hareketleridir.

Türkiye’de son yıllarda yaşanan yüksek büyüme hızları toplumsal ve ekonomik yaşamda bir dönüşüme neden olamamakta, tersine toplumsal ve ekonomik yaşamın yoksullaştırıcılığını ve ayrıştırıcılığını kalıcı duruma getirmektedir. Bu kalıcılığın birçok örneği her gün yaşanmaktadır.

Türkiye, liberalizmin rüyasına kendisini kaptırdığı yıllardan bu yana, İstanbul, kapitalizmin yükselen yeni değeri olan küresel kentler inşasının ana kentlerinden birisi konumundadır.

İstanbul, kapitalizmin tüm olumlu ve olumsuz değerlerinin simgesi konumundadır.

Bu anlamda İstanbul, yaşam kalitesi, gelir düzeyi ve tüketim kalıpları açısından ayrıştırıcı ve dışlayıcı bir konuma sahiptir.

Bu bağlamda, düzenlenen bir ana arterin rögar kapağı gazete kağıdıyla kapatıldığı için, kanalizasyonun içine düşüp kilometrelerce sürüklenerek ölen bir çocuğun ağıtının yakıldığı kent görüntüsünün yanında, modern teknolojisi yüksek binaların yükseldiği, gösterişli alış-veriş merkezlerinin, rezidansların arttığı küresel kapitalizmin yaşam biçimini içselleştirmiş bireylerin yaşam kalitesini de içinde barındıran bir kent konumundadır.

İstanbul'da gelir eşitsizliği Türkiye ortalamasının epeyce üstünde olmasına karşın, yapılan yardımlar yönünden Türkiye ortalamasının altında kalması, İstanbul'da yaşanan aşırı yoksulluğun bir biçimde gizlenerek yaşandığını ortaya koymaktadır.

En basit örneği ile İstanbul'un yoğun göç alan Gaziosmanpaşa ilçesinin bir mahallesinin (TEM içinden geçiyor) çocuklarının beslenme çantalarına yalnızca yarım ekmek ya da bir elma koyabildikleri televizyon ekranlarına yansıyan bir görüntü ile, İstanbul'un birçok okulunda baş gösteren ilkel hastalık türleri, yoksulluğun bu kentte gizlenerek yaşandığının bir göstergesi olsa gerektir.

Bu nedenlerle, başta İstanbul olmak üzere ülkemizin tüm kentlerinde kamu kesiminin uygulayacağı kentsel alan düzenlemelerinde toprak rantlarının nasıl kullanılacağı kent odaklı yeni yoksulluğu yenmede önemli bir gösterge olacaktır.

Bu bağlamda oluşacak rantların yeni yoksulluğu azaltacak biçimde kullanılması, başta kentsel dönüşüm projeleri olmak üzere mekana dönük tüm kararlarda orada yaşayanları dışlamayacak uygulamaların yaygınlaştırılması temel hedef olmalıdır.

TEŞEKKÜRLER...

BAKIRTAŞ & KÖKTÜRK